

добрі, наївні та іноді дуже нещасні. Читач розуміє, що назва твору може стосуватись сільських глитаїв та деяких нероб, але не вони визначають ментальність українського села, духовний світ його мешканців.

Яким би не здавалось віддаленим від цивілізації село, але витoki культури й народної мудрості беруть свій початок саме від простого народу.

Література

1. Дашвар Люко. Село не люди. Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. 271 с.
2. Мацапура В. Літературний психологізм та його роль у художньому творі. Основні форми і прийоми. *Всесвітня література та культура в навчальних закладах України*. 2000. №1. С. 41–43.
3. Мерло-Понти М. Пространство. *Интертекстуальность и текстуальность. Философская мысль Франции XX века*. Томск : Изво «Водолей», 1998. 320 с.

Горбань Я.С.

педагог-організатор

КЗ «Малобілозерська ЗОШ І-ІІІ ступенів №1»

Василівської районної ради Запорізької області

НОВЕЛІСТИЧНА ТВОРЧИСТЬ В. СТЕФАНІКА: ОСОБЛИВОСТІ ФОЛЬКЛОРУ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ ПИСЬМЕННИКА

***Анотація.** У статті акцентується увага на особливостях фольклору у творчості В. Стефаніка. Наголошується на тому, що письменник у новелах та оповіданнях вагоме місце відводив усній народній поетичній творчості, зокрема пісні, колядкам та приказкам. У статті вказано на те, що у новелах письменник найчастіше намагався зобразити подію або внутрішні переживання героїв під час кульмінаційного психологічного напруження.*

***Ключові слова:** новела, фольклор, усна творчість, поетика, творча спадщина, література.*

В історії української літератури ХХ століття слід виокремити значну кількість письменників, які залишили вагому спадщину. Слід акцентувати увагу на тому, що, здебільшого, це творчість О. Кобилянської, М. Коцюбинського, Леся Мартовича, Василя Стефаніка, марко Черемшини

та ін. Ці митці найчастіше створювали новели в українській літературі, найчастіше соціально-психологічного змісту. Письменники намагались вивчити та показувати на сторінках творів внутрішній стан людини.

Одним із найбільш популярних та визнаних митців української літератури кінця XIX – поч. XX ст. є Василь Стефаник. У новелах письменник найчастіше намагався зобразити подію або внутрішні переживання героїв під час кульмінаційного психологічного напруження. Та задля цього він не використовував та не вдавався до монотонного та великого опису побуту життя та зовнішньої обстановки події. Саме у таких деталях можна вбачати лаконізм творів, які створив Стефаник.

Нині сучасні дослідники творчості письменників України XX століття виокремлюють їх спадщину в окремий напрямок, оскільки вони становлять цілу сторінку розвитку української літератури з її традиційністю, особливостями, перевагами та поетикальними вимірами [12; 13]. Творчість Стефаніка вивчалася великою кількістю дослідників та літературознавців, зокрема це дослідження Андрусів С., Білявської О., Блавацького В., Богдан С., Гнідан О., Горака С., Данілової А., Дорошко Л., Жук Н., Кобзей Т., Ковалець Л., Ковалик І., островської А., Погребенник Ф. та ін. Однак саме проблема психологізму в новелах Стефаніка не є достатньо вивченою, саме тому необхідно ґрунтовного та поглибленого вивчення творчості у цьому контексті.

У новелах письменника вагоме місце відведено таким проблемам, як смерть, голод, приниження та злидні. У новелах письменник гостро об'єднує трагічність подій дійсності і ти самим, читач може відчутти трагізм у характері митця.

Новели В. Стефаніка можна розподілити за такими темами:

- про рекрутство («Виводили з села», «Стратився»);
- про міграцію українського народу та збідніле село («Камінний хрест», «Мамин синок», «Осінь», «Сон» та ін.);
- про соціальні проблеми людства та сімейні трагедії («Сама самісінька», «Кленові листки», «Скін», «Катруся», «Новина» тощо);
- про селян, які стали представниками пролетаріату («Палій», «Суд»);
- про класову боротьбу на селі в нових соціальних умовах («Синя книжечка», «Лист», «Комісар староства і дідич»).

Письменника спіткав не простий шлях, оскільки він зустрівся з війною, пережив розруху, втратив дружину. У зв'язку з цим, можна зрозуміти, чому у його творах переважають трагічні ноти, сюжети та мотиви. Усі герої новел митця по різному сприймають смерть. Автор намагається насамперед показати читачам два типи, перший – ті, хто

помирає, відчуває прихід, готується до неї, другий – ті, хто спостерігає за людиною, яка помирає та віддає душу Богу. Але об'єднує їх таємниця, оскільки, феномен смерті є не зрозумілим до сих пір [3].

В. Стефаник у новелах не використовує прямолінійність та часову послідовність. Твір митця може бути розпочатим з кульмінації або зачину, кінця (розв'язки). Після цього, автор дає опис психологічного стану героя, пояснюються та розбираються мотиви вчинку героя. Стефаник бере приклад з Івана Нечуя-Левицького та Панаса Мирного, оскільки досить часто використовує довгі експозиційні описи. Письменник намагається підготувати читачів до правильного розуміння конфлікту у творі. Також В. Стефаник намагається не зациклюватись на портреті героя, він подає характерну особливість, яка пояснює його психологічний стан або становище у соціумі [3]. Під час зображення пейзажних описів, митець має на меті підкреслити пору року або годину, частину дня. За допомогою таких засобів читач може пояснити реакцію героя, які почуття він викликає у нього. Однак у творах усі частинки взаємопов'язані, об'єднанні і все це створює гармонійну цілість твору та фабули [3].

Островська А. акцентує увагу на тому, що «сюжети його творів мають великий сенс, коли читач розпочинає аналіз витонченої авторської ідеї про смисл людського існування і оживляє її власним життям» [7, с. 67]. Але навіть попри те, що творчий доробок є невеликим, В. Стефаник для української літератури початку ХХ ст. створив неймовірні зразки глибокого, своєрідного, реального життя. Та попри це твори народної пісні продовжують жити у його творах.

Відомо, що творчість В. Стефаника поділено на два періоди: 1897–1901 рр.; 1916–1933 рр. У художніх творах означеного часу письменник показав швидкоплинність часу та подій («З міста йдучи», «Май», «Давнина», «Сині книжечка») [6].

Оповідання «Камінний хрест» В. Стефаник написав та надрукував в 1899 р. Цей твір митець присвятив тим, хто емігрував до чужої країни та залишив свій рідний край та державу. Мотивом написання цього твору став від'їзд бідного селянина Стефана Дідуха до Канади [8]. У творах «Ангел», «Осінь», «Діти», «Святий вечір», «Вістун», «Озимина», «Сама-саміська» та ін. зображена трагічна доля старих людей, які не можуть вже працювати.

Політична свідомість бідних людей почала зростати під час виходу новели «Лист». Ця новела присвячена саме «політичним арештованим мужикам на святий вечір». В. Стефаник возвеличував тих, які сміливо «неправду корчували» й боролись за справедливість революційної справи [6]. Новела «Комісар староста і дідич» (1902) є не завершено, але в ній

зображено картини страйку сільських пролетарів під час жнив. Також бунтарським настроєм пронизаний твір митця під назвою «Межа» [9].

Другий період творчого доробку митця почався з антивоєнних новел. Першою антивоєнною новелою є «Дитяча пригода». У ній митець показав страшні події війни, те як гинули прості людей. Всі ці події спостерігав маленький хлопчик Василько, що з маленькою сестрою опинився біля фронту, біля мертвої мами. Хлопчик ще був зовсім маленьким, тому не розумів трагічності ситуації. Але читач під час знайомлення з текстом не може залишитись байдужим.

У творах В. Стефаніка «Воєнні школи», «Morituri», «Дурні баби», «У нас все свято» змальовано західноукраїнське село, яке знаходиться під гнітом шляхтецької Польщі. В. Стефанік написав твори, у яких вмістив автобіографічні мотиви: ліричні сповіді – «Моє слово» й «Дорога», новели – «Давня мелодія», «Вечірня година».

Митець вперше зустрівся з війною у рідному селі, під час Першої світової війни. Починають з'являтися такі новели: «Дівоча пригода», «Марія», «Сини», «Вона-земля», «Пістунка». Ці твори мають антивоєнний характер та мотив. Тим самим у творах показується трагедія українського народу, знущання над селами й містами, полями тощо. Ця страшна війна все знищувала на своєму шляху і нікого не шкодувала [6].

Та після війни не настав спокій, адже почалась окупація західноукраїнських земель напівфашистським – польським урядом на чолі з маршалом Пілсудським. Все це зображено у творах новелах «Дід Гриць», «Morituri» та «Воєнні шкоди». Усі твори, які були створені під час першої світової війни та в повоєнний час зібрані у книжку новел «Земля», яка була надрукована в 1926 року у місті Львові [6].

Дослідники часто звертають увагу на тому, що творчість В. Стефаніка дуже добре пов'язана з фольклором, у тому числі з пісенним. Це можливо пояснити тим, що ще з малих літ митець вивчав українські народні пісні. Тому у оповіданнях він досить часто використовує народнопісенну творчість [1]. У своєму творчому здобутку митець прагне не лише говорити про пісню як аксесуар народу. Він наголошує на відчуттях, на виразності виконання, бажаючи впливати співом на слухачів. Задля цього він використовує прийоми народної поезики, національні образи і мотиви, цитує слова відомих пісень [2, с. 45].

Одним із найдивовижніших рис митця є те, що він не пише розлого. Для нього принципово писати стисло, коротко та зрозуміло. Адже, як він вважає, у простоті сховано найбільший скарб. Так, наприклад, у оповіданні «Марія» митець показав, як може вплинути пісня на людину, передав

почуття, думки і переживання. Це оповідання В. Стефаник присвятив пам'яті Івана Франка. У творі співають пісню козаки, а героїні Марії ввижається, що це співають її сини, але два старших її сини загинули під час війни, а молодшого взяли в Сибір.

Деякі твори митця насичені фольклорним сюжетом, образами та мотивами. Досить явно схожі образи в оповіданні «Нитка» і народній пісні «Ой пряду, пряду». Рефрен пісні: «Ой пряду, пряду, спатоньки хочу... Ой склоню я голівоньку на білу постілоньку, може я засну». Свекруха, «як змія гуде», свекорко, «як вітер гуде»: «Сонливая-дрімливая, до роботи лінивая». Лише милий, «як голуб гуде»: «Ой спи, мила-хорошая, пішла заміж молодая, не виспалася!». А в оповіданні дружина пряде для того, щоб був одяг для всієї родини [9, с. 36].

Тому під час порівняння двох творів, не можливо приховати схожість образів народної пісні і оповідання митця. Але у народній пісні жінка повинна була працювати через те, що свекруха постійно керувала та примушувала. В оповіданні письменник зобразив жінку, яка повинна була працювати задля сім'ї. З нестатками грошей в пісні втішав жінку її коханий чоловік, а в оповіданні родині допомогла Божа матір. Божа матір – це образна «екстраполяція», поясненна художнім жанром зображення теми твору [1].

В. Стефаник навмисно створив оповідання, яке присвятив народній українській пісні – «Браття (Давня мелодія)». У творі представлена духовна м'якість, теплота, ніжність і мужність митця. Його оповідання присвячене колядці, сюжет якого розповідає про вірного коня, який врятував рицаря в бої. Ця колядка вразила митця, коли він ще був маленьким. Деякі літературознавці говорять про те, що можливо у творі присутні автобіографічні моменти, відображення власного дитинства письменника [1]. Митець намагався якомога ширше показати вагоме та невід'ємне значення пісні в житті українського народу. Перед читачами постає художній образ селянина, який оре погану ниву, шматок поля, який знаходиться на горі. Йдучи з гори, назавжди покидаючи це місце, він сумує, адже він вкладав у це діло всі сили і свою любов [4, с. 12].

В інших творах В. Стефаника колядування і колядки мають новий зміст. В оповіданні під назвою «Святий вечір», бідній бабусі немає з ким поговорити, тому вона розмовляє з грушою. Колядки переплітаються разом зі грозами. Колядки найчастіше у фольклорі наповнені величі, у них звучать мотиви щирості, доброти, гармонії. Але у творах митця вкладаються інші мотиви, а саме зображення трагічної долі людини. Колядки митця мають мінорні ноти, тому звучать сумно, в них чується плач та страждання. Таким

значенням наповнені і колядки у творі «Лист». Цей твір В. Стефаник присвятив політичним ув'язненим, якими були прості селяни [5, с. 67].

Під час зображення такого дійства, як дожинки В. Стефаника намагався показати його не як обряд. Митцю здавалось не логічним просто зобразити обряд, який завершує цикл землеробських робіт. Тому він показує сумну сцену, як дідусь разі з онуками прибирають колоски, які залишились на полі після збирання урожаю. Тому автор зобразив дожинки бідних селян («Вістуни»). Весілля вважається одним із найцікавіших та найкрасивіших обрядів. Адже це найвизначніше свято кожної людини, яке будуть пам'ятати всі: гості, подружжя, батьки наречених. Однак, навіть у цьому обряді, митець не приймає застарілі традиції, його весілля у творі постає зовсім іншим («Суд»). Автор зобразив у творі два табори, які є не рівними у соціальному становищі (бідні та багаті). І ці два табори розпочали кривавій війну. Під час розправи бідняків над багатіями, простежується почуття абсолютної ненависті та злості, образи, і через це відбувались селянські повстання [1].

Колискова пісня найчастіше уособлює у собі любов та ніжність, теплоту відносин малюків та батьків. Це через те, що саме під час проголошування колискових пісень дітлахи засинають. В оповіданні автора «Кленові листки», зображується страшна картина, адже мати дитини промовляє останню колискову та помирає. Весь свій біль жінка передає у колисковій, вона ридає в передсмертній пісні.

У зв'язку з тим, що В. Стефаник дуже часто використовує народнопісенні жанри, тому він надає особливого значення системі образно-поетичних засобів. Фольклор у творах митця переосмислюються, оскільки письменник використовує традиційні атрибути та мотиви, але у змісті має за мету показати трагізм українського життя.

Художнє пояснення та осмислення народних пісень використовують як засіб відображення душі та переживань, емоціонального стану [11, с. 29]. Фольклорні пісні перегукуються з пісенною лірикою. Та у творах митця навіть лірика пройнята трагізмом. Також під час розвитку його творчого шляху створюється поняття – «мамини пісні».

Пісні у творах В. Стефаника наповнені спогадами про життям, а в його житті були різні часи і стани: щастя, веселощі, сум та горе. Митець говорить про те, що коли людина зустрічається з нещастям, вона забуває пісні, які співала їй мама. Але коли приходить смерть, вони згадуються кожне слово пісні, кожний дотик мами, і для них це остання радість.

Література

1. Горковенко О. Пісня в оповіданнях Василя Стефаника. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20151206-pisnya-v-opovidannya-h-vasilya-stefanika>.
2. Жук Н. Василь Стефаник. Літературний портрет. К.: Державне видавництво художньої літератури, 1960. 96 с.
3. Зубрицький М. Психологізм соціальних новел Василя Стефаника. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20190307-psihiologizm-socialnih-novel-vasilya-stefanika>.
4. Косташук В. Володар дум селянських. Л.: Книжково-журнальне видавництво, 1959. 184 с.
5. Крижанівський С. Василь Стефаник. Критико-біографічний нарис. К., 1946. 314 с.
6. Майстер соціально-психологічної новели Василь Стефаник. URL: http://ru.osvita.ua/vnz/reports/ukr_lit/18157/.
7. Островська А. Авторська свідомість і сюжетно-композиційна організація новел В. Стефаника. *Науковий збірник «Питання літературознавства»*. Чернівці, 1998. №5. С.57-67.
8. Стефаник В. Моє слово: Новели, опов., автобіогр. та критич. матеріали, витяги з листів [упоряд., передм. та приміт. Л. С. Дем'янівської]. 2-ге вид., доп. К.: Веселка, 2000. 319 с.
9. Стефаник В. Серце. Стефаник В. Вибране. Ужгород, 1979. 345 с.
10. Черненко О. Експресіонізм і поетика творчості Василя Стефаника. Мюнхен, 1989. 280 с.
11. Шарова Т.М. Літературний процес 20-х років ХХ століття і механізми формування політичного дискурсу. *European Applied Sciences*. 2018. №2. Р. 28–30.
12. Шарова Т.М., Шаров С.В. Досвід професійної підготовки студентів кафедрою української і зарубіжної літератури у галузі освіти та філології. *Українська література в загальноєвропейському контексті: зб. наук. пр.* 2019. №2. С. 255–261.
13. Shafova T., Posadna T. Самобутність та оригінальність української прози 20–30-х років ХХ ст. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Philology Series*. 2018. №2(69). Р. 239–242.